

HADERSLEV VESTERSKOV ØVELSESPLADS

EVALUERING AF DRIFTS- OG PLEJEPLAN **2000-2015**

Titel: Haderslev Vesterskov Øvelsesplads,
Evaluering af Drifts- og Plejeplan 2000-
2015

Udgivelse: Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse,
2015

Udarbejdelse: Dansk Natur Rådgivning og NIRAS A/S,
Pernille Brandt Poulsen

Kvalitetssikring: Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse,
Henrik Olsen og Margit Buhl

Godkendelse: Chef for Rådgivningsafdelingen, Forsvars-
ministeriets Ejendomsstyrelse Boie Skov
Frederiksen

Fotos: Michael Sand og Henrik Olsen

**Layout og
produktion:** Rosendahls – Schultz Grafisk A/S,
København

ISBN: 978-87-92898-62-3

Internetversion: Evalueringen samt DPPL kan findes
i elektronisk format på
www.forsvaret.dk

INDHOLD

1. RESUMÉ	4	4.4 Gennemførte aktiviteter ud over drifts- og plejeplanens anvisninger	19
2. INDLEDNING	5	5. AKTIVITETER.....	20
3. EVALUERING AF AKTIVITETER.....	6	5.1 Rydning	20
3.1 Militæranvendelse	7	5.2 Slåning.....	20
3.2 Naturbeskyttelse	7	5.3 Hydrologi	20
3.3 Publikumshensyn	13	5.4 Invasive arter.....	24
3.4 Gennemførte aktiviteter ud over drifts- og plejeplanens anvisninger	13	5.5 Beplantning	24
3.5 Øvrige observationer	15	5.6 Andet	24
4. OPSUMMERING AF STATUS.....	16	6. REFERENCER.....	25
4.1 Militæranvendelse	17	7. BILAG	26
4.2 Naturbeskyttelse	17	7.1 Aktivitetskort	26
4.3 Publikumshensyn	18		

1. RESUMÉ

Drifts- og plejeplanen for Haderslev Vesterskov Øvelsesplads 2000-2015 er gennemgået og evalueret med henblik på at identificere tiltag, der er gennemført, samt tiltag der helt eller delvis mangler gennemførelse.

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads består hovedsagligt af udstrakte græsområder, som via offentligt udbud hovedsagelig forpagtes ud til høslet. Sletteområderne slås således årligt. De åbne områder på øvelsespladsen fremstår derfor velplejede og med lav vegetation.

Der er på øvelsespladsen et enkelt område kategoriseret som eng og ligeledes et område kategoriseret som overdrev. Disse områder slås en gang årligt, og de fremstår med en tæt urte /græs/højstaude bevoksning, men uden begyndende tilgroning. Rundt på terrænet er der fjernet en større mængde gammelt pigtråd, som har været til gene for øvelsesaktiviteter samt områdets dyreliv.

Haderslev Vesterskov Øvelsesplads indeholder mange mindre vådområder. Der er i drifts- og plejeplanen angivet en prioriteret indsats for pleje af 20 af disse vandhuller. Denne pleje er delvist gennemført, og flere

af vådområderne trænger igen til rydning og oprensning. Der er derfor behov for en fornyet plejeindsats på en række vådområder.

Skovdriften på terrænet styres ved funktionsudbud efter naturnære principper. Forsvarsministeriets interne jagtorganisation er nedlagt, vildtpleje er ophørt, og jagten udlejes.

Der er i forbindelse med publikums adgang til terrænet opstillet skilte ved indfaldsveje, som fortæller om færdsel i terrænet.

Ud over de aktiviteter der er beskrevet i drifts- og plejeplanen, er der bl.a., etableret nye beplantninger, udlagt områder til tilgroning samt etableret insektvolde i den nordlige del af terrænet. Disse tiltag er i høj grad et resultat af ønsket om et mere varierende landskab til øvelsesformål, såvel som det også har en naturmæssig gevinst.

Sammenfattende kan det konkluderes, at store dele af de planlagte pleje- og driftstiltag er gennemført, men specielt plejetiltag af vådområder bør prioriteres på ny.

2. INDLEDNING

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner er styret af 15-årige drifts- og plejeplaner. Udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for de enkelte terræner påhviler Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse og sker med henvisning til *Bestemmelse om drifts- og plejeplaner* (FBE, 2011a).

For Haderslev Vesterskov Øvelsesplads er der godkendt en drifts- og plejeplan for perioden 1. juni 2000 til 30. juni 2015 (Miljøministeriet, 2000a). Denne benævnes herefter drifts- og plejeplanen. Planperioden udløber i juni 2015, og det er derfor ønskeligt med en evaluering af status for gennemførelsen.

Jævnfør retningslinjerne i drifts- og plejeplanen skal anvendelsen af øvelsespladsen tilgodese følgende forhold:

- *At terrænet er udlagt som militært område, og derfor fortsat skal kunne opfylde Forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.*
- *At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drifts- og plejeplanperioden søges fastholdt og udbygget.*
- *At den rekreative benyttelse sker i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og ikke forstyrrer den militære brug, samt er foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.*

Disse skal realiseres på baggrund af en række planlagte aktiviteter. Nærværende gennemgang og evaluering af aktiviteter på øvelsespladsen er foretaget med udgangspunkt i den foreliggende drifts- og plejeplans planafsnit, som dækker en 15-årig planperiode.

Nærværende evaluering er gennemført af Henrik Olsen, Dansk Natur Rådgivning, assisteret af Pernille Brandt Poulsen, NIRAS A/S, terrænmedarbejder Niels Erik Holm og skovrådgiver Søren Berthold, Dansk Forst Produkt.

De to sidstnævnte har et godt indblik i terrænets nuværende og hidtidige drift og pleje. I forbindelse med nærværende evaluering er der foretaget besigtigelser på terrænet medio år 2012 – ultimo år 2012.

Notatets struktur består af et resumé, der kort opidser evalueringens hovedkonklusioner efterfulgt af nærværende introduktion. Derefter følger en mere grundig aktivitetsgennemgang af tiltagene i drifts- og plejeplanen. Alle aktiviteter er i notatet opdelt i emnerne *militæranvendelse*, *naturbeskyttelse* og *publikumshensyn*. Inden for hvert emne gøres status over de gennemførte aktiviteter, sammenlignet med det planlagte niveau. Tiltag, der er udført, selv om de ikke er beskrevet i drifts- og plejeplanens anvisninger, er ligeledes inkluderet.

Aktivitetsgennemgangen efterfølges af en opsummering over de forhold, der af forskellige årsager endnu ikke er gennemført, og som mangler, for at drifts- og plejeplanens mål er opfyldt. Notatet munder ud i en systematisk opgørelse af aktiviteter, der skal gennemføres den kommende 5-års periode.

Svampe på nedfaldent træ.

3. EVALUERING AF AKTIVITETER

Metodikken i det følgende er, at handlingsplanen for Haderslev Vesterskov Øvelsesplads fra drifts- og plejeplanen for perioden 2000-2015 gennemgås i skemaform.

De respektive aktiviteter kategoriseres efter emnerne militæranvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn, og der gives en kort beskrivelse af de planlagte aktiviteter. Navneangivelserne svarer til dem, der er anvendt i drifts- og plejeplanen med tilhørende kort. Terræ-

net er inddelt i afdelinger og derunder i litra, og tallene i aktivitetsbeskrivelsen, f.eks. 1s, henviser til disse. For hver aktivitet er der i højre kolonne en kort beskrivelse af status for gennemførelsen af aktiviteten samt en konklusion fremhævet med fed. Drifts- og plejeplanen angiver en prioritering af indsatsen i forskellige faser af planperioden. Dette er ikke vægtet i evalueringen, idet der ses på den samlede indsats i planperioden.

Ældre kampvogn i terrænet.

3.1 Militæranvendelse

Planer og aktiviteter, der primært er begrundet i de militære sikkerheds- og uddannelsesmæssige behov, og retningslinjerne for den øvelsesmæssige indretning af terrænet.

Der er opstillet retningslinjer for brugen af Vesterskov, som fremgår af drift- og plejeplanen. Disse medtages ikke, da området ikke er en del af øvelsespladsen. Her er tale om terrænenheder, anlæg, øvelsesfaciliteter m.v. med baggrund i bl.a. afsnit 9 i drifts- og plejeplanen: Forsvarets fremtidige behov og ønsker.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
Gravning.	Gravning må ikke finde sted øst for Louisevej og syd for Louisegård.	Ok. Der har ikke været graveaktiviteter i det nævnte område.
Skov og levende hegn.	Bevoksningerne skånes mest muligt og må ikke nedskæres i forbindelse med øvelsesaktiviteter. Desuden er øvelsesaktiviteter generelt forbudt i nyplantninger.	Ok.
Kørsel.	Kørsel er forbudt på følgende steder: I mose-, overdrev- og engarealer. Hen over levende hegn, diger og beplantninger. Indenfor 5 meter zonen til søkanter, med undtagelse af Tyrens Hul og Børges Bro.	Ok.
Beplantning.	Afdeling 2a: Der etableres beplantning i fire klynger ud mod Moltrup Landevej, såfremt Forsvarsministeriet overtager området.	Delvist gennemført. Det private område er overgået til Forsvarsministeriet. Der er etableret i alt 7 klynger med beplantning.
Fjernelse af pigtråd.	Der er enkelte steder hvor der endnu er rester af pigtråd gemt i de levende hegn. Pigtråden fjernes af hensyn til vildtet.	Delvist gennemført. Pigtråd er fjernet hvor det var synligt.

3.2 Naturbeskyttelse

Planer og aktiviteter, der primært er begrundet i pleje- og beskyttelse af terrænets naturværdier ses i skemaet nedenfor.

På Haderslev Vesterskov Øvelsesplads er der i alt 54 vådområder. 20 af disse er inkluderet i drift- og plejeplanen med en beskrevet indsats. For overskuelighedens skyld er de præsenteret i et skema for sig selv nedenfor.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
Pleje af slettearealer.	Fastholdelse af eksisterende aftaler med lokale landmænd om at tage høslet på slettearealer. Første høslet må tidligst ske 1. juli af hensyn til flora og fauna. Samtlige sletteområder på øvelsespladsen indgår. I alt ca. 210 ha.	Ok. De åbne slettearealer er bortforpagtet ved offentligt udbud til slåning minimum en gang årligt.
Pleje af overdrev.	Afdeling 1s: Overdrevet i afd. 1s er det eneste på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads. Overdrevet slås årligt for at forhindre tilgroning.	Gennemført. Fremstår med høj græsvegetation.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
Pleje af eng.	Afdeling 1r: Engarealet i afd. 1r er det eneste på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads. Engarealet slås årligt for at forhindre tilgroning.	Gennemført. Fremstår med høj græsvegetation.

Kig ud over en af de mange vådområder på øvelsespladsen.

Drifts- og plejeplanen for Haderslev Vesterskov Øvelsesplads indeholder 20 prioriterede vandhuller, hvor der er beskrevet en plejeaktivitet. De er for overskuelighedens skyld vist særskilt i nedenstående skema.

De prioriterede vådområderne på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads er vist på drifts- og plejekortet i bilag 3 til drifts- og plejeplanen.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
Pleje af vådområder.	Samtlige 20 vådområder plejes således, at der ikke er skyggende buske eller træer. Sollysets tilgang er vigtig i forhold til padders ynglesucces og specielt den sjældne løvfrø, som er i området. Der oprettes en fem meter bredzone for opvækst af urter. Generelt skal bredzonen holdes fri for opvækst. Pilebuske ryddes fra bredzonen med et interval på 4 år. Nedsikringen må først ske efter d. 20. juli.	
	Vådområde nr. 1 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Et lille vandhul mellem Louisevej og Vesterskov overfor Delingshegn. Vandhullet er åbent og lavvandet og måler ca. 8 x 8 meter. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Stor sejlepalebush i østenden bør fjernes for at mindske skyggekastning. Vandhullet bør renses let op med laveste vanddybde mod vest. En lille vanddybde langs bredderne vil betyde, at vandet her lettere varmes op til fordel for klækning af paddernes æg samt mulighed for etablering af vandplanter. Svagt skrånende bredde er tillige en fordel for vandinsekter.	Delvist gennemført. Området mangler at blive åbnet op mod syd. Stadig nærtstående træer, der ikke er fjernet.
	Vådområde nr. 2 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Tilgroet vandhul på græsmarken nord for kompagnihegn. Vandfyldt, med ca. 20 x 20 meter vandspejl. Vandhullet er lukket på alle sider af tæt pilekrat (sejlepil). I midten er der en "ø" af bredbladet dunhammer. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Pilekrattet bør ryddes med undtagelse af den nordvestlige del.	Gennemført. Alt pilekrat er ryddet.
	Vådområde nr. 3 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Tilgroet vandhul syd for minimorterbanelen. Vandspejlet er her ca. 20 x 40 meter. Vandhullet er helt omgivet af pil og slåen. Vådområdet strækker sig vestpå i en åben, fugtig lavning i græsmarken. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Det er helt oplagt at rydde pilekrattet omkring søen for at sikre soltilgang. Det lave slåenkrat bør dog efterlades af læ hensyn.	Gennemført. Vandhullet fremstår åbent og med skrånende kanter.
	Vådområde nr. 4. Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: En lille, vanddækket lavning på åben kuperet græsslette, syd for delingshegn, og umiddelbart øst for vildtplantning. Der står kun en pilebusk i sydøst hjørnet. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Vandhullet er ret lavvandet. Der kan være fare for udtørring i varme somre. Det anbefales derfor, at vandhullet uddybes let i august-september, således at der opnås en dybde på op til en meter. Vandhullet bør udtrækkes mod nordvest, så der sker en vandspejlsforøgning på ca. 30 %. Udvidelsen skal ske med en hældning på ca. 1 meter for hver 5 meter.	Ikke gennemført. Vandhullet er overgroet og udtørret, med stor pilebusk mod sydøst.
	Vådområde nr. 5 (Oberstens Fiskedam) Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Vandhullet ligger i nordenden af Louisevej, ved skovbrynet til Vesterskov. Søen er dannet ved opstemning fra syd, og overløbsrør med fald ned i vandløbet i nordenden, som løber langs kanten af Vesterskov. Søen har en meget rig paddefauna, trods der blev konstateret karper på 40-50 cm i år 1996. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Der er en begyndende tilgroning med buske, der bør reduceres. Let oprensning er påkrævet indenfor planperioden, idet omkringstående træer og buske kaster bladløv i søen. Oprensningen opfatter en let opskrabning af dynd samt en reduktion af stejle kanter. Oprensningen bør foregå over 2-3 etaper af hensyn til flora og fauna. Gammel pigtråd op mod skoven bør fjernes.	Gennemført. Vandhullet fremstår fint med nyligt plejede kantarealer. Der er observeret masser af paddeyngel i søen. Pigtråden er fjernet.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
	Vådområde nr. 6 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Lille vandhul i østenden af panserkrat ud mod vejen, ca. 8 x 10 meter. Vandhullet er kantet af store tuer af topstar. Vandspejlet er åbent, men tæt omgivet af pilekrat, tjørn og hunderose. Plejekforslag i drifts- og plejeplanen: Pilebuske mod syd og vest bør fjernes i en afstand af fire meter fra bredden, og ud mod vejen bør fjernes enkelte pil – alt sammen for at skabe bedre lysforhold. Ingen plejeindgreb i øvrigt.	Gennemført. Vandhullet er delvist åbent og domineret af kratagtig opvækst i nærområdet. Der er sket en delvist udtynding.
	Vådområde nr. 7 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Lille "dobbelvandhul" i levende hegn, vest for Istedvej og syd for Nyhavevej. De to vandhuller er adskilt af en jordvold eller gammelt dige. Det sydlige vandhul er ca. 10 x 15 meter, beliggende i nordøsthjørne af tidligere agermark. Vandhullet ligger i læ, med tæt levende hegn mod øst og nord. Et meget fint vandhul, der dog er så lavvandet, at der er risiko for udtørring. Plejekforslag i drifts- og plejeplanen: Det sydlige vandhul bør uddybes i ca. halvdelen af vandhullet. Skrænterne mod syd udjævnes let. Ved det nordlige vandhul bør al pilevækst i vandhullet fjernes. Overhængende grene fra østlæhegnet nedskæres og trækkes bort med traktor. Gammel pigtråd på jordvolden samt plastikaffald vest for vandhullet fjernes.	Delvist gennemført. Vandhullerne fremstår åbne med fint lysindfald og urtevegetation. Sydlige del af vandhullet er uddybet, men kanterne mangler stadig udjævning.
	Vådområde nr. 8 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Lille mergelgrav på græsmark umiddelbart nord for Nyhavevej. Der er masser af klart vand i mergelgraven. Vandfladen er ca. 10 x 15 meter. Det er helt skygget til af rødøl og sejlepil. Der er liden andemad, men ingen sumpplanter. Plejekforslag i drifts- og plejeplanen: Vandhullet ryddes for trævækst med undtagelse af enkelte træer mod nordvest. Ligeledes bør der efterlades et enkelt træ mod øst.	Gennemført.
	Vådområde nr. 9 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Et lille aflangt vandhul på under 100 m². vandhullet er skygget af en vold af mellemstore elletræer på sydsiden. Langs nordsiden er vandhullet, helt ned til bredden, tæt dækket af en hæk af unge rødgraner og rynket rose. Plejekforslag i drifts- og plejeplanen: Al trævegetation omkring vandhullet fjernes. Kun tjørnebuske samt et enkelt elletræ og hunderose på sydsiden efterlades. Af hensyn til lævirkning bør der genetableres et hegn af tjørn, slåen og evt. benved langs vandhullets nordvestside, men i en afstand af ca. fem meter fra bredden. Spredt affald i østenden fjernes.	Delvist gennemført. Beplantning er ikke genetableret.
	Vådområde nr. 10 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Et stort fladvandet område – i perioder større end 1000 m². Søområdet ligger godt i læ øst for et levende hegn. Søen er meget lavvandet med fare for udtørring. Plejekforslag i drifts- og plejeplanen: I sensommeren eller i perioder med udtørring bør søen uddybes centralt med ca. en halv meter.	Gennemført. Vandhullet fremstår med tilvoksede brinker.
	Vådområde nr. 11 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: et ret dybtliggende vandhul, der ligger tæt på skellet til Vesterskov. Vandhullet er tæt omkranset af trævegetation. Sporet der løber forbi vandhullet er lidt for tæt på. Det bør flyttes et par meter ud. Plejekforslag i drifts- og plejeplanen: Trævæksten langs sydsiden fjernes fuldstændig. Vandhullet udtrækkes let mod syd, således at bredderne fremkommer svagt skrånende. Bredzonen markeres med træpæle mindst fem meter fra vandkanten.	Delvist gennemført. Udvidelsen er ikke gennemført.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
	Vådområde nr. 12 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: rundt vandhul på åben mark. Ca. 100 m ² . Let buskbevoksning mod nord. Stejle kanter. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: I den tørre sæson – slutningen af august – september bør vandhullets skrænter jævnes let ud. Unge spredte sitkagran fjernes.	Gennemført. Fremstår helt åbent, dog med nyvækst af pil og tjørn i bredzonen.
	Vådområde nr. 13 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Dyb mergelgrav i marken øst for mindre levende hegn. Omgivet af buske mod syd, vest og østsiden. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Kantbevoksning af pil nedskæres. Der kan efterlades et par buske mod vest af læhensyn samt det større sejlepiletræ i syd.	Gennemført. Fremstår helt åbent dog med mindre vækst af pilebuske midt i vandhullet. Der vokser desuden pil og brombær i bredzonen.
	Vådområde nr. 14 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Lille, ret dybtliggende gammel mergelgrav på den åbne græsslette. Der står et stort asketræ på østsiden og to avnbøge på nordsiden. Vandspejlet er åbent og måler ca. 12 x 8 meter. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Buske og træer kan beholdes, hvis kanten trækkes lidt ud mod syd. Ved udtrækningen bør 2/3 af vandhullet let oprenses for bundslam ved, at skovlen fra rendegraveren trækkes let henover bunden. Der er ikke behov for en egentlig uddybning. Derved kan det blive et godt vandhul, der ligger fint i læ. Overskyggende grene fra asketræet på østsiden bør dog fjernes, ligesom de unge rødgraner også bør fjernes.	Gennemført. Fremstår med klart vand.
	Vådområde nr. 15 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: vandhul omgivet af helt tæt, men relativt lavt pile- og slåenkrat mod syd. Der er tidligere smidt haveaffald. Åbent mod nord. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Vandhullet bør oprenses for haveaffald. Der er desuden et behov for udjævning af kanterne. Leret fra skrænterne kan udlægges i vandhullet og skabe lavvandede områder.	Gennemført. Fremstår åbent med renoverede kanter og begyndende genvækst af tjørn og brombær.
	Vådområde nr. 16 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Stort fint vandhul. Der har tidligere været dyrket helt op til kanten. Der står spredte slåenbuske, pil og hvidtjørn omkring hullet. Vandet er ret klart. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Rydning af pilekrat mod syd, hvorefter kanterne udjævnes. Der kan eventuelt etableres et slåenkrat på nordsiden for at skabe gode læ forhold. Plejen udføres ved brug af rendegraver der trækker/opgraver pilebuske på sydsiden samtidig med at skrænterne udjævnes.	Gennemført. Fremstår med stor åben vandflade med godt lysindfald fra syd og vest. Der er sket rydning af pilekrat med efterfølgende udjævning af kanter. Der er desuden plantet slåenkrat.
	Vådområde nr. 17 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Helt mørkt og tillukket vandhul. Vandet virker ret klart. Vandhullet er mørkt og skygget som følge af kratvegetation. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Rydning af alt pilekrat omkring vandhullet med undtagelse af nordvest delen. Siderne bør, hvor de er stejle, udjævnes ved brug af rendegraver. Ved den lejlighed bør der foretages en let oprensning af dynd i ca. halvdelen af vandhullet. I forbindelse med skovrejsningen omkring vandhullet bør der plantes i en sådan afstand til vandhullet, at træerne ikke skygger for vandspejlet.	Ikke gennemført. Vandhullet er vokset fuldstændig til i kratbevoksning.

Planlagte aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
	Vådområde nr. 18 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Lille pyt i dybt hul, omgivet af tæt krat. Helt overskygget, ingen sumpplanter. Der vokser træer omkring vandhullet, bl.a. store flotte abild desuden hunderose, tjørn, korbær, gråpil og hyld. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Bør blive stående som krat. Ud fra en biologisk betragtning er det her bedre at grave et nyt vandhul frem for at restaurere den gamle mergelgrav. Der kan her eventuelt etableres et nyt vandhul i lavningen 50 meter syd for. I så fald skal der også her tænkes på, at der ved omgivende skovrejsning skal plantes i en afstand, så vandhullet ikke med tiden bliver overskygget. Det nye vandhul bør graves i sensommeren, hvor vandspejlet er lavest. Det vurderes, at der kan opnås et vandspejl på 60-80 m² ved relativt let brug af gravemaskine.	Delvist gennemført. Det eksisterende vandhul er forblevet uplejet. Det nye vandhul er ikke etableret.
	Vådområde nr. 19 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Lille fladvandet hul på knap 100 m² tæt op af levende hegn. Vandhullet er helt tilgroet i pilebuske og derfor mørkt og skygget. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: Totalrydning af pil, der nedskæres med motorsav. Der er behov for en let oprensning af dynd/bladaffald. Ved samme lejlighed bør pilestød(rødder) opgraves og vandhullet udvides et par meter mod sydøst.	Delvist gennemført. Vandhullet er åbent og med godt lysindfald mod syd og øst. Vandhullet er ikke udvidet, som beskrevet.
	Vådområde nr. 20 Beskrivelse i drifts- og plejeplanen: Dyb mergelgrav på græsmarksbakke, umiddelbart nord for Nyhavevej. Vandhullet er omgivet og tæt tilsluttet af store træer. Brinkerne er meget stejle på nord og østsiden. Set fra nord mod syd ligger vandspejlet dybt – ca. fem meter nede. Plejeforslag i drifts- og plejeplanen: De større ældre træer bør bevares, men der skal ske en total frilægning på hele sydsiden således, der bliver fuld soltilgang. Den nedsavede trævækst kan efterlades i dynger et stykke fra vandhullet, som skjul for padder, krybdyr og fugle.	Gennemført. Fremstår med åben vandflade med sumpplanter, dunhammer og vandpileurt. Der er et godt lysindfald fra syd, men der er omfattende genvækst af tjørn, pil samt brombær. Den nedsavede trævækst er udlagt som skjul.

Kig ud over et af de mange vådområder på øvelsespladsen.

3.3 Publikumshensyn

Planer og aktiviteter, der primært er begrundet i hensynet til offentlighedens adgang til terrænet.

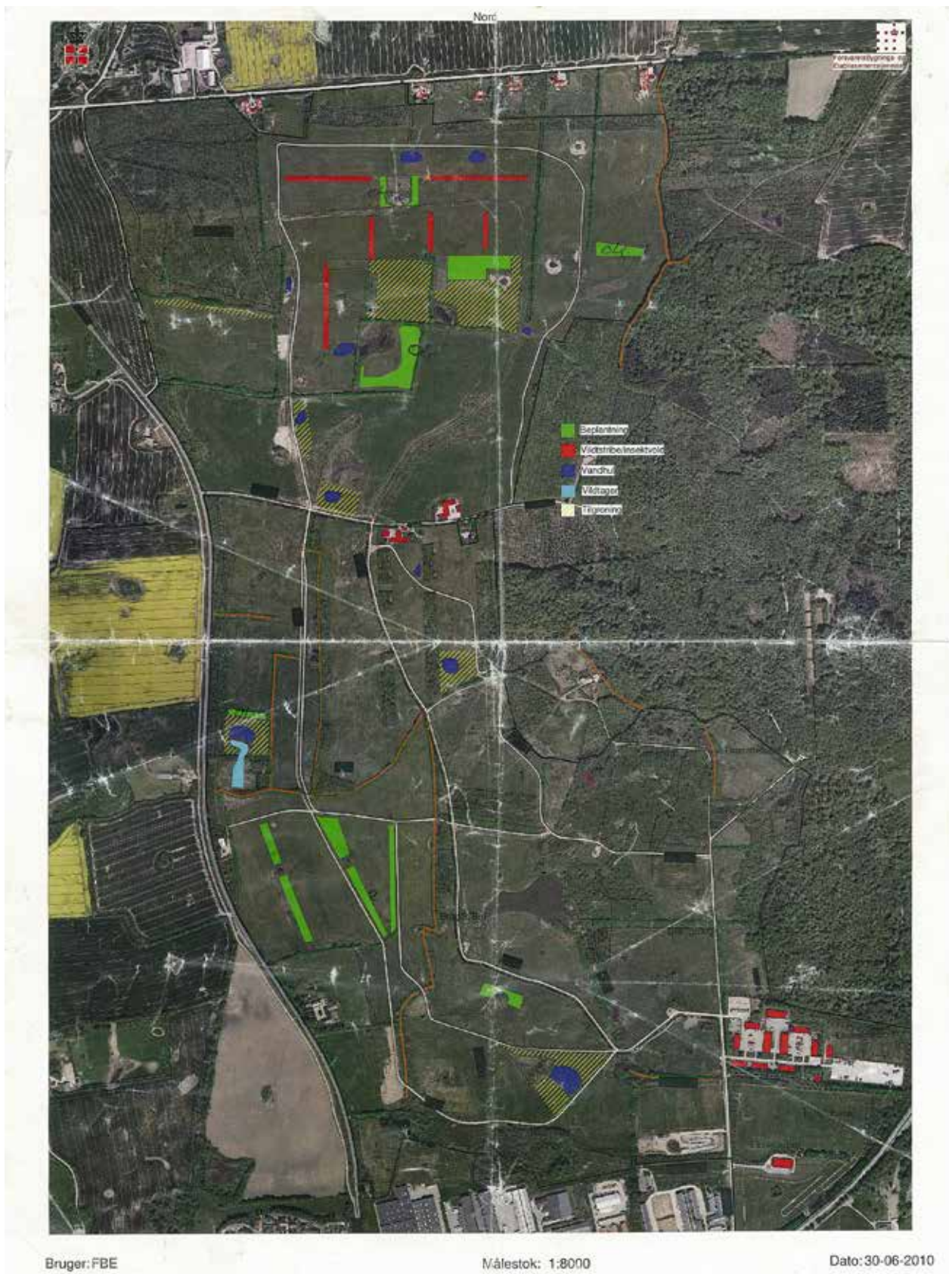
Planlagte aktiviteter	Aktivetsbeskrivelse	Udførte aktiviteter
Offentlighedens adgang.	Der udvælges nogle ruteforløb, som giver publikum mulighed for at opleve forskellige dele af terrænet.	Ikke gennemført.
	Der opstilles skilte ved indfaldsveje til terrænet, som informerer om bl.a. adgangsregler.	Gennemført.

3.4 Gennemførte aktiviteter ud over drifts- og plejeplanens anvisninger

Der er gennemført aktiviteter udover dét, der er beskrevet i drifts- og plejeplanen. Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner løber over 15 år, hvilket i forhold til visse driftsaktiviteter er relativt langsigtet. Derfor vil der ofte i løbet af planperioden opstå ideer og forslag til hensigts-

mæssige projekter, som ligger uden for planens konkrete virkemidler, men som støtter planens langsigtede mål. Der kan også opstå nye, ubehandlede problemstillinger, f.eks. invasive arter. Følgende er en gennemgang af de vigtigste emner og tiltag, der er gennemført uden at være beskrevet i planen. En del af tiltagene fremgår af nedenstående figur 1.

Aktiviteter	Aktivetsbeskrivelse	Status
Naturbeskyttelse Vådområder	Der er etableret eller sket udvidelse af 13 allerede eksisterende vådområder.	Gennemført. 4 ud af de 13 vådområder er ikke i stand til at opretholde vandspejl.
	Der er sket renovering af 2 gamle mergelgrave, hvorved opvækst omkring mergelgraven er fjernet.	Gennemført. Mergelgravene fremstår med åbent vandspejl.
Naturbeskyttelse Insektvolde	Afdeling 3a: Der er etableret 6 insektvolde i den nordlige del af terrænet.	Gennemført.
Militæranvendelse/naturbeskyttelse Ny beplantning	Afdeling 3a, 2a og 2k: Ud over de 5 beplantninger er der etableret yderligere 13 klynger af beplantning i afdeling 2 og 3.	Gennemført. Der er benyttet hjemmehørende arter på alle 13 lokaliteter.
Militæranvendelse/naturbeskyttelse Tilgroning	Afdeling 3a, 1a og 2a: På 8 mindre områder er høslet ophørt og de er efterladt til tilgroning.	Delvist gennemført. 5 ud af de planlagte 8 områder er udlagt til tilgroning.
Naturbeskyttelse Jagt og vildtpleje	Vildtpleje er i år 2012 ophørt.	Ok.
Militæranvendelse/naturbeskyttelse Skov	Skovdriften er efter drift- og plejeplanen er vedtaget overgået til at basere sig på principperne om naturnær skovdrift.	Ok.

Figur 1 Detailplan for Haderslev Vesterskov Øvelsesplads fra år 2010.

3.5 Øvrige observationer

Ud over de planlagte tiltag samt aktiviteter udført ud over de i drift- og plejeplanen beskrevne er der lavet yderligere observationer på øvelsespladsen.

Aktiviteter	Aktivitetsbeskrivelse	Status
Militæranvendelse/ publikumshensyn Beboelse	Moltrup Landevej 12. Huset står tomt og forfalder. Der er fare for nedstyrtning af glas i/ved gl. væksthus.	
Militæranvendelse Afmærkning	Der er behov for en opdatering af den sort/gule afmærkning langs øvelsespladsen.	
Militæranvendelse/ publikumshensyn Hegn	Becks Skov er omkranset af et udtjent kulturhegn.	
Militæranvendelse/ naturbeskyttelse Vildtpleje	Nord for Moltrup Landevej 60 er der efterladenskaber efter tidligere opdræt af fasaner. Behov for en oprydning.	

Edderkoppespind med korsedderkop.

Smuk solopgang over øvelsespladsen.

Skydebanen.

4. OPSUMMERING AF STATUS

Ovenstående aktivitetsgennemgang har afdækket, hvorvidt de planlagte aktiviteter på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads er gennemført. Endvidere er der identificeret en række problemstillinger, som skal håndteres i de kommende år, for at Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse opfylder drifts- og plejeplanens målsætninger. Disse problemstillinger er kort opsummeret i det følgende med en overordnet evaluering af, i hvor høj grad planen er gennemført.

Overordnet er der på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads en udfordring med at sikre en forsat slåning og opsam-

ling af afslået materiale på de åbne arealer, en forsat pleje af vådområder samt at sikre og vedligeholde nyetablerede beplantninger og områder til fri opvækst, så de sikres mod anden aktivitet.

Det vurderes, at de overordnede retningslinjer beskrevet i drifts- og plejeplanen er fulgt. Der er dog visse plejetiltag, som fortsat mangler gennemførelse. Dette er beskrevet nedenfor. Med hensyn til den rekreative udnyttelse, som skal foregå sikkerhedsmæssigt forsvarligt og uden at forstyrre Forsvarsministeriets brug, er der ikke kendskab til problemer på øvelsespladsen.

Tagrør i kanten af et vådområde.

4.1 Militæranvendelse

I forbindelse med den eksisterende drift- og plejeplan er der ikke beskrevet tiltag, som kræver egentlig udførelse. Derimod er der opsat nogle rammer for brugen af øvelsespladsen. Disse indbefatter bl.a. kørsel i området og brugen af områderne under øvelser. Det vurderes, at disse rammer og retningslinjer generelt er overholdt på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads.

4.2 Naturbeskyttelse

Med hensyn til naturbeskyttelse er en stor del af de planlagte aktiviteter gennemført, og det hænger godt sammen med, at planperioden er næsten udløbet. Der er også aktiviteter som af forskellige årsager ikke er gennemført. De enkelte aktivitetstyper gennemgås nærmere nedenfor.

Pleje af eng-, overdrev- og slettearealer

Størstedelen af øvelsespladsens græsslette er i dag bortforpagtet til høslet. Det slås årligt, og det afslåede materiale opsamles.

Der er kun et enkelt område med overdrev på terrænet. Dette slås årligt, og det afslåede materiale opsamles.

Der er ligeledes kun et begrænset engområde på terrænet. Det slås årligt, på samme vis som overdrev, og det afslåede materiale opsamles. Begge områder fremstår åbne uden opvækst af buske og træer.

Pleje af vådområder

Vådområderne på Haderslev Vesterskov Øvelsesplads har i planperioden været igennem en tiltrængt pleje. Der er således tale om i alt 20 prioriterede vådområder i drift- og plejeplanen. Pleje og/eller etablering af yderligere vådområder er desuden gennemført. Generelt er der stadig et efterslæb, eftersom ikke alle vådområder har fået den nødvendige pleje, og andre nu igen trænger til en opfølgning på den gennemførte plejeindsats. Der er derfor eksempler på vådområder, der nu er under tilgroning, og hvor vandspejlet er forsvundet.

Kørespor i terrænet.

For at opretholde en god naturtilstand skal terrænets vådområder løbende vedligeholdes. Generelt er søerne lavvandede og derfor truet af udtørring og tilgroning. Det er derfor vigtigt at sikre hydrologisk stabilitet ved en aktiv pleje af vådområderne. Der er opvækst af buske og træer, der skal ryddes langs vandhulskanter. Enkelte vådområder har desuden brug for oprensning for at sikre et vedvarende vandspejl.

Det vil være optimalt med en løbende plejeindsats af vådområderne, f.eks. 3-5 stk. årligt, afhængig af størrelse og omfang af plejen. Hermed vil der hele tiden være forskellige successionsstadier af vådområder på terrænet.

Der er ved plejeplanens tilblivelse udlagt 5 meter kørselsfri zone rundt om områderne. Dog vil det stedvist

være en fordel med en forøget øvelsesaktivitet. Dette kan være med til at holde opvækst nede samt påvirke de hydrologiske forhold lokalt.

4.3 Publikumshensyn

Der er offentlig adgang til Haderslev Vesterskov Øvelsesplads, når der ikke finder øvelsesaktiviteter sted på terrænet. Der er opstillet informationsstandere ved indfaldsvejene, som opdateres med hensyn til oplysninger om øvelsesaktiviteter. Endvidere viser de opsatte skilte kort over området samt ordensreglement for offentlighedens færdsel.

Man kan finde en række oplysninger, der er relevante for besøgende, på Forsvarsministeriets hjemmeside www.forsvaret.dk.

4.4 Gennemførte aktiviteter ud over drifts- og plejeplanens anvisninger

Både af militære og naturmæssige hensyn er der sket tiltag ud over de planlagte indsatser beskrevet i drifts- og plejeplanen.

Der er bl.a. etableret nye beplantninger, samt udlagt områder til naturlig tilgroning og dermed ophør af høslet. Der er etableret insektvolde i den nordlige del af terrænet. Disse tiltag er hovedsaglig et resultat af ønsker

om et mere varierende landskab til øvelsesformål. Ud over at give flere øvelsesmuligheder drager naturen også nytte af de etablerede insektvolde og beplantninger.

Der er desuden etableret nye vådområder, hvoraf nogle ikke er i stand til at opretholde vandspejl.

Vildtplejen på øvelsespladsen er for nylig ophørt, og jagten er udlejet. Skoven drives fremadrettet ved funktionsudbud og efter principperne om naturnær skovdrift.

Kig over et af de mange vådområder på øvelsespladsen kaldet Oberstens Fiskedam.

5. AKTIVITETER

I det følgende beskrives de aktiviteter, der skal gennemføres i de kommende 5 år på tabelform. De er inddelt efter driftsform, f.eks. rydning, og listet op efter identifikationsnumre (id). Terrænet er inddelt i afdelinger og derunder i litra, og tallene i kolonnen *Afdeling og litra*, f.eks. 9b, henviser til disse. Der er angivet arealstørrelser (ha) samt en tidsramme for gennemførelse af den pågældende aktivitet. Angivelserne kan tilsvarende findes på

det medfølgende aktivitetskort (bilag 7.1). Der kan være dobbeltangivelse af områder i de følgende tabeller, da områder med førstegangspleje f.eks. også vil indgå i løbende pleje/drift, og derfor også kan være omfattet af andre aktivitetstyper.

Det bemærkes, at en række af de beskrevne aktiviteter kan kræve myndighedsgodkendelse, før de kan gennemføres.

5.1 Rydning

Enkelte områder er udlagt til tilgroning, hvor eneste aktivitet er rydning af områderne for buske og træer. 5 af områderne er allerede udlagt til tilgroning.

Rydning: Målsætning militæranvendelse og naturbeskyttelse

Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
1-1	Afdeling 1, 2 og 3. Se aktivitetskortet (bilag 7.1).	1a, 2a og 3a.	13	I år 2016 og herefter hvert 5. år.	Rydning. Områderne henlægges til tilgroning og slås ikke. Der ryddes for evt. træer og buske én gang hver 5. år. Områderne afmærkes med pæle.

5.2 Slåning

På en stor del af terrænet skal der gennemføres slåning for at sikre lysåbne naturarealer. De fleste områder er bortforpagtet til høslet.

Slåning: Målsætning militæranvendelse og naturbeskyttelse.

Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
2-1	Hele terrænets slettearealer.	1a, 2a og 3a	198	Årligt.	Slåning med opsamling. Slettearealerne slås, og det afslåede materiale opsamles som høslet. Det skal sikres, at arealerne slås i en mosaikstruktur, hvor min. 10 delområder af hver 0,5 ha årligt efterlades uden afslåning. Der skal være tale om nye områder fra år til år.
2-2	Overdrev.	1s	0,4	Årligt.	Slåning med opsamling. Arealet slås med efterfølgende opsamling.
2-3	Eng.	4r	1,5	Årligt.	Slåning med opsamling. Arealet slås med efterfølgende opsamling.

Eksempel på slået areal, hvor vegetationen holdes lav.

Lysåbent vandhul uden behov for rydning af bredbevoksning.

5.3 Hydrologi

Som en del af målsætningen i drifts- og plejeplanen, skal der foretages pleje af 20 vådområder. Trods en stor plejeindsats er der fortsat vådområder, som trænger til en plejeindsats heriblandt nogle af de vådområder, som ikke er inkluderet i drift- og plejeplanen. Nedenstående er en totalliste over vådområder og hvilke indsatser, som skal gennemføres for vådområderne de kommende 5 år.

Samtlige vådområder på terrænet er nummereret fortløbende fra vådområde nr. 20. Vådområderne fremgår af aktivitetskortet (bilag 7.1).

Man kunne med fordel dele dem således, at der udføres omkring 3-5 indsatser om året for at skabe diversitet i vådområdernes tilstand.

Hydrologi: Målsætning militæranvendelse og naturbeskyttelse.

Id	Lokalitet	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
3-1	Vådområde 1.	År 2015/2016.	Rydning. Buske og træer fjernes på vandhullets sydside.
	Vådområde 2-6.		Ingen indsats.
3-2	Vådområde 7.	År 2015/2016. Indsatsen udføres efter 1. august af hensyn til padder.	Oprensning. Vandhullet oprenses og brinkerne jævnes ud.
	Vådområde 8-10		Ingen indsats.
3-3	Vådområde 11.	År 2016.	Udretning af brinker. Brinkerne mod syd trækkes mod syd, således at de fremstår mindre skrånende. Der opsættes markeringspæle 5 meter fra vandkanten.
	Vådområde 12-16.		Ingen indsats.
3-4	Vådområde 17.	År 2017. Indsatsen udføres efter 1. august af hensyn til padder.	Rydning og oprensning. Vandhullet fritlægges for omkringliggende bevoksning og oprenses efterfølgende.
	Vådområde 18.		Ingen indsats.
3-5	Vådområde 19.	År 2017. Indsatsen udføres efter 1. august af hensyn til padder.	Udvidelse. Vandhullet udvides 4 meter mod syd.
	Vådområde 20-36.		Ingen indsats.
3-6	Vådområde 37.	År 2018. Indsatsen udføres efter 1. august af hensyn til padder.	Rydning. Opvækst rundt om vandhullet fjernes i en afstand af 10 meter fra vandkanten. Eventuelle egetræer efterlades.
	Vådområde 38-49.		Ingen indsats.
3-7	Vådområde 50.	År 2018.	Rydning. Træer og buske på den sydlige side af vandhullet fjernes i en 10 meter bred zone fra vandkanten.
	Vådområde 51.		Ingen indsats.
3-8	Vådområde 52.	År 2018.	Rydning. Opvækst rundt om vandhullet fjernes og det oprenses eventuelt.
	Vådområde 53-54.		Ingen indsats.

5.4 Invasive arter

På øvelsespladsen er der hidtil sket bekæmpelse af invasive arter. Der skal fortsat ske overvågning og bekæmpelse af invasive arter.

Invasive arter: Målsætning naturbeskyttelse.

Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
4-1	Hele terrænet.			Løbende.	Overvågning af kæmpe-bjørneklo. Området overvåges for forekomster af kæmpe-bjørneklo. Hvis der konstateres tilfælde, iværksættes bekæmpelse.
4-2	Hele terrænet.			År 2016 og løbende.	Overvågning og bekæmpelse af pileurt. Der er forekomst af pileurt i Panserkrat samt langs sydkanten af Rævekrat. Bekæmpelse iværksættes. Området overvåges generelt for forekomster af japansk pileurt. Hvis der konstateres flere tilfælde, iværksættes bekæmpelse.

5.5 Beplantning

Beplantning: Målsætning militæranvendelse og naturbeskyttelse.

Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
5-1	Vådområde 9.	3a		År 2017.	Plantning af levende hegn. Der plantes et læhegn i halvanden meters bredde på vandhullets nord og nordvest side.

5.6 Andet

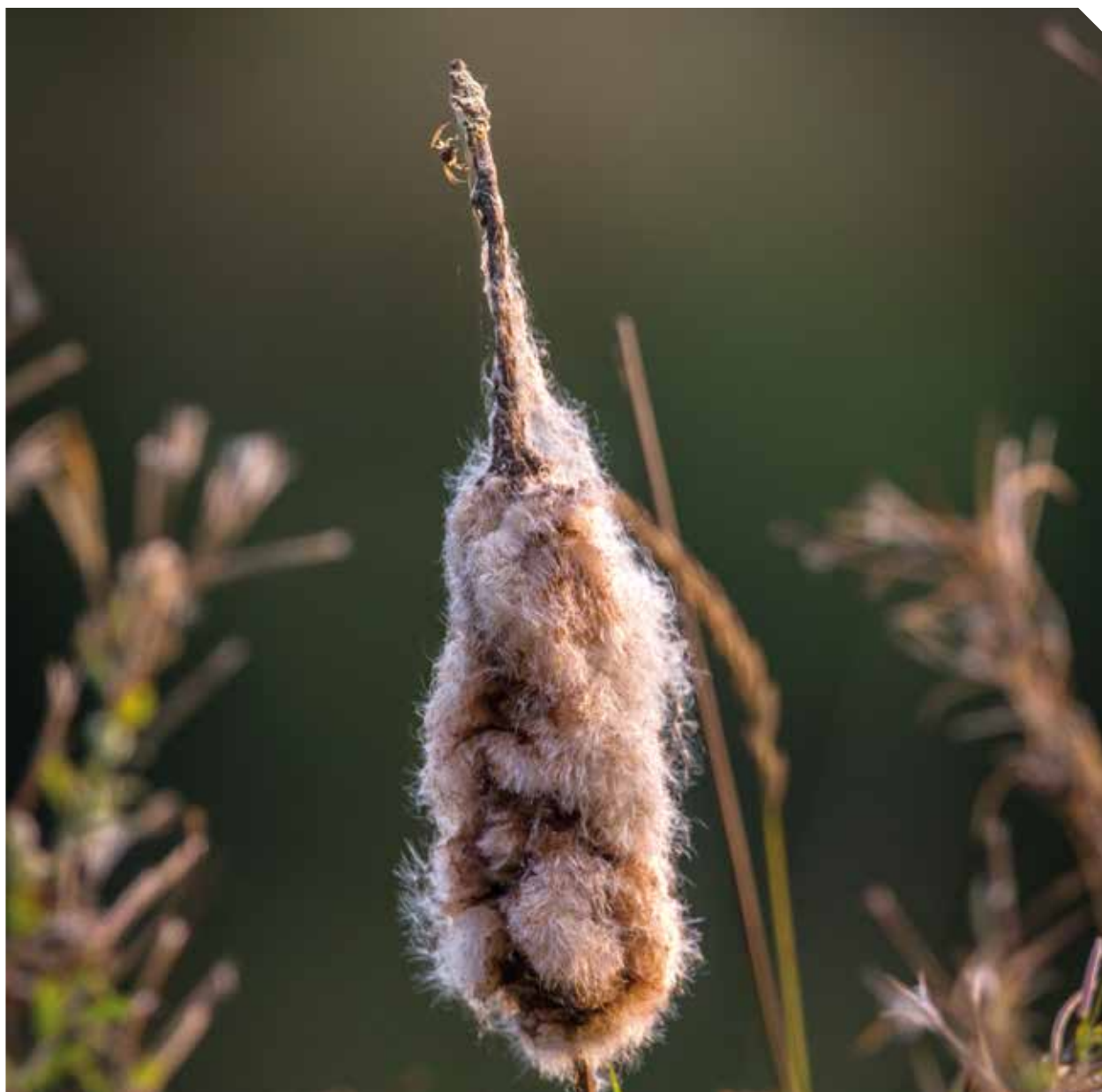
Andet: Målsætning militæranvendelse og naturbeskyttelse.

Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
6-1	Kulturhegn omkring nyetablerede beplantninger.	2 og 3. Se aktivitetskortet (bilag 7.1)		Årligt.	Vedligeholdelse af kulturhegn. Kulturhegn omkring nyetablerede beplantninger skal efterses/vedligeholdes.
6-2	Kulturhegn omkring Becks Skov.	3B.		År 2016.	Fjernelse af kulturhegn. Kulturhegnet omkring skoven er udtjent og skal fjernes.

6. REFERENCER

FBE (2011a): FBE bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

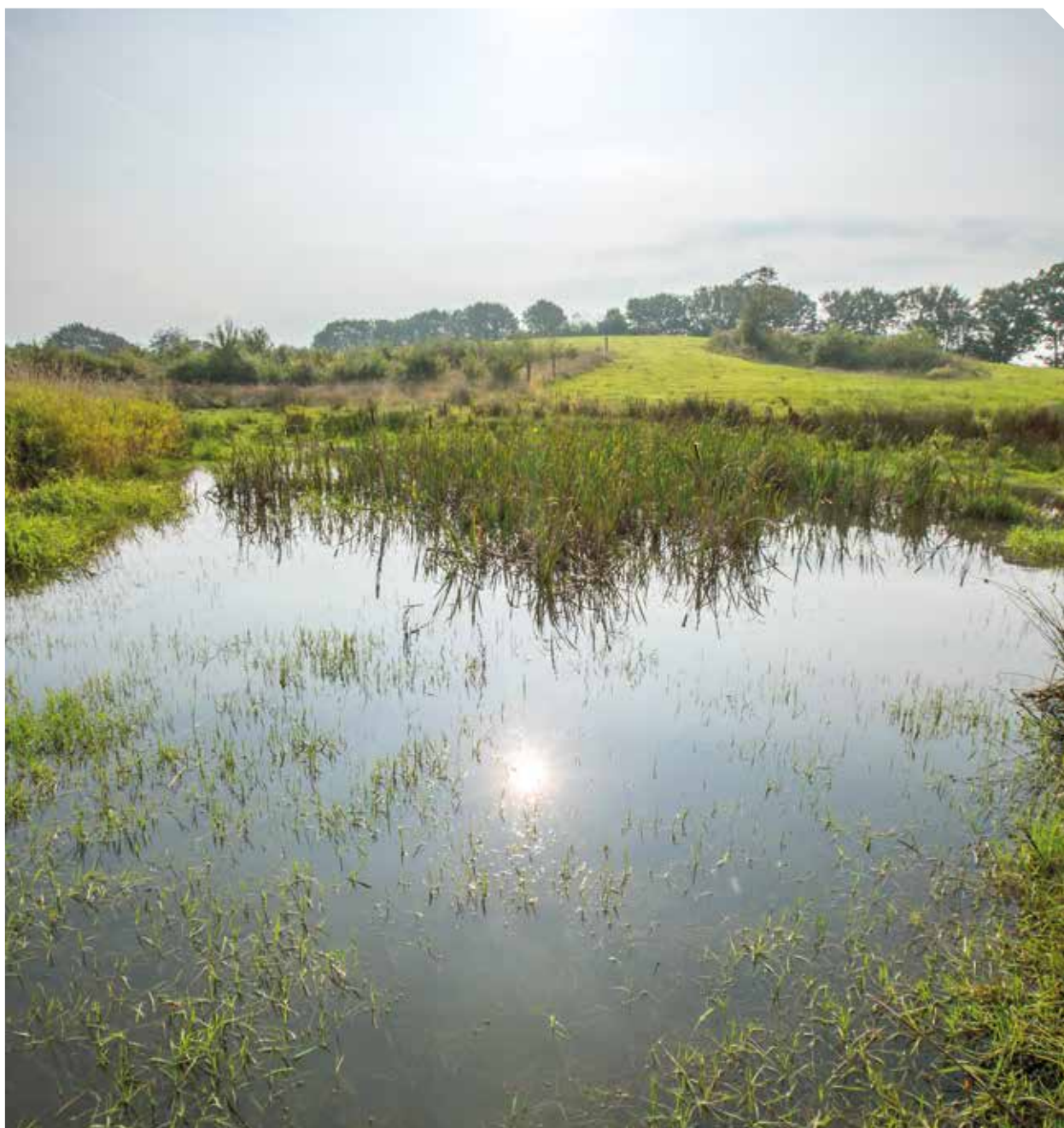
Miljøministeriet (2000a): Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste (2000): Haderslev Vesterskov *Øvelsesplads, Drifts- og Plejeplan 2000-2015*. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

7. BILAG

7.1. Aktivitetskort

Kortbilag med oversigt over de planlagte aktiviteter for de kommende 5 år er ilagt bagerst.

Forsvar for naturen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvarsministeriet 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvarsministeriet udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvarsministeriet en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarsministeriets naturforvaltning kan findes på [www.Forsvaret .dk](http://www.Forsvaret.dk).

